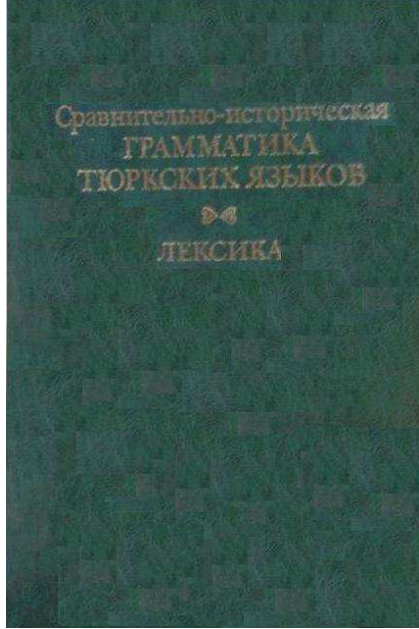

Edhem Rahimoğlu Tenişev, **Sravnitel'no-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov. Leksika**, T. 4, Moskva: Nauka, 1997. ISBN: 5 02-010-861-8

Yaşar ŞİMŞEK*

Rusya'da modern anlamda Türklük Bilgisi çalışmaları Alman asıllı Türkolog W. Radloff ile başlar. Eski Türkçe üzerine yürüttüğü çalışmalar uzun yıllar el kitabı olarak kullanılan Radloff'un Türk boylarından derlediği halk edebiyatı örnekleri, çağdaş Türk lehçelerinin ilk sözlükleri olarak sayılabilir. Derlediği malzemeyi daha sonra dört ciltlik *Versuch Eines Wörterbuches der Turk-Dialecte*'te toplayan Radloff, bu eserle birlikte Türk lehçelerinin ilk mühim sözlüğünü kaleme almış olur. A. N. Kononov, S. Malov, S. G. Klyashtorny, A. Samoyloviç, A. M. Şçerbak, N. Baskakov, N. Katanov, A. Borovkov, L. Budagov, K. K. Yudahin, D. D. Vasilyev, İ. A. Batmanov gibi önemli Türkologların yetişmesi ile Rusya, Türklük Bilgisi çalışmalarının

merkezi haline gelir.

Radloff'tan itibaren Rusya'da tarihî ve çağdaş Türk yazı dilleri üzerine yapılan çalışmalar hız kazanırken Türkçenin çeşitli dönemleri üzerine hazırlanan sözcükler incelemeleri de bundan nasibini alır. V. M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak tarafından 1969'da hazırlanan *Drevne-tyurksiy Slovar'* Eski Türkçe için hazırlanan en değerli sözlüklerden biri olur. 1960'lardan itibaren çağdaş Türk lehçeleri üzerine etimolojik sözlükler de yazılmaya başlar. Mesela V. G. Yegorov tarafından 1964 yılında hazırlanan *Eti-mologičeskiy slovar' çuvaşskogo yazıka* bunlardan biridir. 1970'li yıllarda ise Sevortyan tarafından hazırlanan *Etimologičeskiy slovar tyurkskih yazıkov (obşetyurkskiye i mejtyurkskiye osnovı na glasniye)* adlı etimolojik sözlük tenkitlere maruz kalsa da Türkçenin karşılaştırmalı sözcük incelemeleri için oldukça önemlidir. Bu sözlüğün I. cildi 1974'te, II.

* Arş. Gör., Kırıkkale Üni. Fen-Ede. Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ysimsek55@gmail.com

cildi 1978'de, III. cildi 1980'de, IV. cildi 1989'da, V. cildi 1997'de, VI. cildi 2003 yılında yayınlanmıştır.

Sevortyan başkanlığında hazırlanan bu sözlük gibi Türkçenin gramerini karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar da ciltler halinde yayınlanmaya başlar. 1984 yılından sonra Tenişev'in başkanlığında hazırlanan *Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov* (Türk Dillerinin Tarihî ve Karşılaştırmalı Grameri) bunlardan biridir. 1. cilt fonetik, 2. cilt morfoloji, 3. cilt sentaks, 4. cilt sözvarlığı, 5. cilt bölgesel rekonstrüksiyon, 6. cilt proto Türkçe altbaşlıklarını taşımaktadır:

Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov. Fonetika (Türk Dillerinin Tarihî ve Karşılaştırmalı Grameri. Fonetik), T. 1., Nauka, 1984.

Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov. Morfoloģiya (Türk Dillerinin Tarihî ve Karşılaştırmalı Grameri. Morfoloji), T. 2., Nauka, 1988.

Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov. Sintaksis (Türk Dillerinin Tarihî ve Karşılaştırmalı Grameri. Sentaks), T. 3, Nauka, 1986.

Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov. Leksika (Türk Dillerinin Tarihî ve Karşılaştırmalı Grameri. Sözcükler), T. 4., Nauka, 1997 [2. baskısı: 2002].

Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov. Regional'niye rekonstruksii (Türk Dillerinin Tarihî ve Karşılaştırmalı Grameri. Bölgesel Rekonstrüksiyon), T. 5, Nauka, 2002.

Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov. Pratyurkskiy yazık-Osnava. Kartina mira pratyurkskogo etnosa po danım yazıka (Türk Dillerinin Tarihî ve Karşılaştırmalı Grameri. Proto-Türk Dili, Dilin Yapısından Hareketle Proto-Türk Etnosunun Manzarası) T. 6, 2006.

Bizim burada tanıtacağımız eser 1997 yılında Rossniskaya Akademiya Moskova tarafından yayınlanan serinin *Leksika* başlıklı 4. cildir.

Eserin yazarları Tenişev, Blagova, Dobrodomov, Dıbo, Kormuşin, Levitskaya, Mudrak, Musaev gibi önemli Türkologlardan oluşmaktadır. Eser, başlığından da anlaşılacağı üzere Türk dilinin sözcüklerini ele almaktadır. Giriş bölümünde verilen bilgiye göre eserde yaklaşık 1000 sözcük incelenmiştir. Yazarların belirttiğine göre bu 1000 sözcük Türkçenin ilk konuşurlarının sıklıkla kullandıkları kelimeler arasından seçilmiştir. Bu sözcüklerden 100 kadarı fiildir.

Çalışma çok sayıda eski Türk dili yadigarının taranıp fişlenmesi ile oluşturulmuştur. Taranan eserler arasında Köktürk döneminden Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongin, Küli Çor, Yenisey (E 1-147), Tes, Terh, Karabalgasun yazıtları; Eski Uygur döneminden Uigurica I-IV, Turkish Turfan Text I-X, Hüen-Sang Biyografisi, Manihaica I-III, Huastuanift; Karahanlı döneminden Kutadgu Bilig ve Divanu Lugati't-Türk yer almaktadır.

Sözlük, *tematik* olarak hazırlanmıştır. Sırasıyla *meteoroloji, hayvan, kültür, tabiat, insan, manevi kültür unsurları, ritüel-mitoloji parçaları* ve *antropoloji* başlıkları ile bunların alt başlıklarında ilgili sözcüğün tarihî ve çağdaş lehçelerdeki görünüşleri verildikten sonra kelime üzerine açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar daha çok sözcüğün anlamı ve kullanımına yöneliktir. Etimolojik incelemelere nadiren başvurulmuştur. Zaten yazarların amacı da etimoloji yapmak değil, Eski Türkçenin sözcük varlığını tematik olarak inceleyerek Türkçe ve Altayistik çalışmalarına kaynak oluşturmaktadır.

Yöntem olarak tematik sözlüklerde gördüğümüz yönteme başvurulmuş ve sözcükler belli başlıklar altında toplanmıştır, ancak seçilen sözcüklerin diziminde yer yer alfabetik sıralamadan uzaklaşılması kelimenin tespiti kısmen zorlaştırmaktadır.

Çalışmanın en büyük eksikliği ise madde başı kelimenin lehçelerdeki görünümü olarak verilen sözcüklerin bir dizininin olmamasıdır. Ayrıca madde başı yapılan sözcüğün lehçelerdeki görünüşleri verilirken belli bir standart uygulanmamıştır. Bazı sözcüklerin lehçelerdeki görünüşleri o lehçenin ağız varyantlarına kadar verilirken bazı sözcüklerin lehçelerdeki görünüşleri hiç verilmemiştir.

Bu küçük eksiklikler bir kenara bırakılırsa *Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov* kitaplarından *Leksika* cildi Türkçenin karşılaştırmalı sözcük varlığı çalışmaları için oldukça önemlidir, ancak bu değerli çalışma ne yazık ki Türkiye'de pek tanınmamaktadır / kullanılmamaktadır. Bu yazının amacı hem araştırmacılara kitapta incelenen sözcüklerin bir listesini vererek dikkatlerini celbetmek hem de 2004 yılında vefat eden Teni-şev'in çalışmalarının Türkiye'de daha fazla tanınmasına az da olsa katkı sağlamaktır. Kamil Veli Nerimanoğlu ve Minara Aliyeva editörlüğünde hazırlanan *Edhem Rahimoğlu Tenişev Doğumunun 90. Yılına Armağan* adlı kitap bu hususta Türkiye'de yapılan tek çalışmadır. 1921 yılında Tatar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Edhem Rahimoğlu Tenişev, 1945 yılında Leningrad Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nde Türkoloji öğrenimine başlamış; bu fakültede Malov, Bertels, Yakubovskiy, Kononov, Aleksey, Dmit-riyev, Jirmunskiy gibi bilim adamlarından dersler almıştır. 1949 yılında *Kıpçakskiy yazık i yego svyaz sovremennimi kıpçakskimi yazıkami* (Kıpçak Dili ve Bugünkü Kıpçak Dilleriyle İlgisi) (Çekim Sistemi) adlı lisans bitirme tezini, 1953 yılında *Sutra zolotogo bleska* (Altın Işık Sutrası) adlı yüksek lisans tezini, 1969 yılında ise *Storoy salarskogo yazıka* (Salar Dilinin Yapısı) adlı doktora tezini savunmuştur. 1956-1959 yılları arasındaki Çin seyahatinde bölgede konuşulan Türk lehçe ve ağızları üzerine derlemeler yapmıştır. Bu derlemeler daha sonra Salar, Sarı Uygur, Yeni Uygur lehçeleri üzerine yapacağı çalışmalara temel oluşturmuştur.¹ Tenişev'in müstakil çalışmaları ya da başkanlığında hazırlanan çalışmalar Türkiye Türkçesine mutlaka çev-

¹ B. A. Serebrennikov – A. A. Çeçenov, Edhyam Rahimoviç Tenişev (60. Doğum Yıldönümü Münasebetiyle), *Manas Journal of Social Studies*, Vol. 6, Issue 11, 2004, s. 79-83.

rilmeli, Türkiye Türkologları Tenişev'in değerli çalışmalarından mahrum kalmamalıdır.

EK: *Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov. Leksika*'da incelenen sözcüklerin listesi. Parantez içindeki sayılar, sayfa numaralarını göstermektedir.

METEOROLOJİ

Hava Olayları: ayaz, ayar` (13, 15), tum (14), soıyq (15), salkın (16), ton, ton- (17), bu:z, mu:z (17), doñ (18), isiy, ısıy (19), saqın/saqım (22), yaş, yaş- (22), yıldır- (23).

Yağış ve Benzeri Sözcükler: bulıt (24), yağ- (25), serkä (26), serp-, sep- (26), qa:r (27), qırpak (28), körüt (30), tolı, to:lı (31), bu:z (32), burçak (32), tuma:n (33), bus (34), imir (34), çars (35), qırayu (36), bäs, bes (37), çı:γ, çı:g, çı:q (39).

Rüzgar ve Çeşitleri: ye:l (40), esin (41), salqın (41), tan (42), qasırqu (43), bora- (45), qaδ (46), tipi (47).

Gök Cisimleri: bosaya (50), çolpan (50), çopan (51), sevit (51), taraza (52), könek (52), yıldı (53), yer, yıldı (54), arslan (54), ay (55), yalçıq (55), o:t yultuz (56), yetegen (56), suw yıldı (57), aqma yıldı (57), quş yolu (58), saban yolu (58), saman yolu (58), tenir (59), kök (60), qalıq (60), ewren (61), qozı (61), üç arqar (61), ürker (62), temir qazıq (63), altun qazıq (63), topuraq yıldı (64), ağyır (64), çayan (64), kün (64), küneş (65), yaşıq (65), ud (66), yıyaç yıldı (66).

Zaman Aralıkları: çia:k (67), öd (68), teb (~d-) (69), kolu (69), yıl (70), bıldur~baldur (71), ya:r` (73), ya:y (74), gü:r` (75), kıl` (75), a:n`k (76), gün (77), gündür` (78), dül` (78), e:rtın (79), dañ (80), (y)a`rın (80), dü:n (81), inir (81), ge:ç (82), imir` ~ imirt (82), em ~ am (83), baya (83), ür (84), ya:l` (84), kar- (84), ö:t(ü) (85), yañı ~ yeñi (85), eskü (85), bengü (86).

Veryüzü: yer (88), su:w ~ su:b (88), ögüz (89), yul (89), yılyä ~ jılyä (89), yıрмаq ~ ırmaq (89), täñiz (89), ätil ~ ädil (90), qo:l ~ go:l (90), kö:l (91), sa:r` (93), batqaq (93), say (93), ta:γ (94), qır (95), qaya (96), o:y (98), to:z ~ toz (99), bo:r (100).

TABIAT

Ortak İsimler: to:z (103), bu:taq (103), şax (104), ıyaç (104), terek (105, 134), deräht (105), tiken (105), tikenek (106), inñe (106), qayır (106), qa:buq (107), qa:z (107), tamır (107), ti:p (108), di:p (108), tö:z (109), yıldı (109), kök (109), çalı (110), ärämä (110), orma:n (110), ayaçlıq (110), arıy (110), toqoy (110), day (111), jeñgel (111), yapraq (111), yapırıyaq (111), yapurmaq (111), yapuryan (111), yalpurıyaq (111), yebirdek (112), yaya:q (112), ko:z (112), çertlewük (112), fındıq (113), omça (113), kötük (113), tübür (113), yemiş (114), tüş (114), mi:vä (114), bürü (114), bürçük (114), tomurçuq (115), ösüm (115), ösümlük (115), uruy (115), urluq (116), çigit

(116), tohum (116), öz (117), özök (117), yuq (117), saqız (117), olon (118), tene (118), çı:bıq (118), sa:p (119), sabaq (119), ölöñ (119), ot (119), ilis (120), çeçek (120), çeçke (120), gül (120), to:ruq (121), torum (121), ekel (121), tomurçuq (121), qat (121), çistek (121), yigellek (121).

Yabanî Bitki Adları: qayın (122), baltır-ğan (122), dolayana (123), kömir-gen (124), ermen (124), bişe (125), belut (125), çirşi (125), çibi (125, 131), tal (125), sögüt (126), öyenke (126), elmen (126), yo:runuşya (126), beda (127), qılıyan (127), kendir (127), keten (128), yöke (128), ardıç (129), arça (129), arçın (129), zirek (130), (H)osp^h (131), yabşan (132), ermen (132), erem (133), saqsawul (133), qarayay (133), narat (133), tabilyu (133), yulyun (134), qamış (135), qoya (135), sa:z (135), yımirt (135), moyıl (136), tu:t (136), küyrüç (136).

Meyve Sebze Adları: ürük (137), ayva: (137), xarbut (138), çiye (138), albalı (138), amrut (139), qayun (139), böldirgen (139), börlegen (140), yasemen (140), yegelek (140, 141), qayın yegelege (140), qızıl (140), qızılciq (140), yer yegelek (141), soyan (141), piyaz (141), ağaç yegelek (142), qura yegelek (142), badam (142), hiya:r (142), qaraqat (142), qarlıyan (143), qa:baq (143), benefşe (143), gi:la:s (143), qara yegelek (144), sarımsaq (144), alma: (145).

HAYVAN

Ortak İsimler: kuδru-k (145), yuñ (146), öyek (146), ya:l (146), ye:l(e) (147), tuynak (147), sınr(γ)a-k (147), yelin (148), buyñuz (148), yin (148), yumur-tka (149), kayna-t (149), yüg (150), tü:k (150), tumsık (150), bok-agu (150), sañk (150), sañak (151), sañ-it (151), (y)inçgek (151).

Vahşi Hayvanlar: kâyik (151), añ (152).

Memeliler: bugu (152), sıgun (152), buñgak (153), sukak (153), ivik (153), älik (153), külmüz (153), bulan (154), yegeren (154), tākā (154), yımya (154), arkar (155), kulan (155), ka:pan (156), yañ-gan (156), irbiş (156), bars (157), yo:l-bars (157), kaplan (157), arslan (158), sırt-lan (158), ü:ş-ek (159), andık (159), ağıg (159), a:pa (159), bö:ri (159), ku:rt (160), tilkü (161), karsak (161), qama, qam-la/uy (161), qunduz (162), ki:ş (162), iars (163), küzen (163), borsmık (164), tawış-gan < tawl-gan (164), koğan (164), degin (164), sialik (165), yumran (165), t/kirpi (166), kös-kü (167), kös-ürtke (167), kös-tebek (167), sıçyan (167), yarı-(sa) (168), be:çin (168).

Kuşlar: kuş (168), yavru (168), ka:rt-ı (169), bürküt (169), toygan (169), la:çin (170), sar(y) (170), göyke-n-ek (170), yapalak (170), ügi/ükki (170), karga (171), ga:z (171), juñgak (171), kogu (171), ebürdek (172), añıt (172), qaşqal-taq (172), durñya (173), korday (< korm-day ?) (173), ulHar (173), kâ:kilik (173), budur, bildur (173), toy(γ) (174), üğpik (174), kö:kerç-gen (174), tonır-tka (175), sağısgan (175), karlıg-aç (175), torıgay (176), sandıyaç (176), çıb/mçuk (176), serçe (177).

Balıklar: ba:lık (177), çapak (177), bıñıt (177), ya:yın (178), çortan (178), alabuga (178), sebrük (178), sa:zgan (179), bel (179).

Sürüngenler: ba:kka (179), kur-baka (180), yılan (180), böka (180), keler (180), kelez (180), keleski (180), kelesken (181), keslinç (181), keskeldirik (181).

Haşaratlar: ku:r-t (182), biyt (182), sirkä (182), yavl/lçak > yavşak (182), bürye (182), kamtala (183), ge:ne (183), sakırtka (183), kumır-ska (183), karıncya (183), çümeli (184), bögen > böye, böy-çek (184), çadan (184), sülük (185), böke-l, böke-lek (185), kö:kegün (185), sinek (185), a:rıg (186), çı:bun (186), guñä / guña (186), kepelek (187), çekürtke (187), sarıncga (187), konuz (187).

Evcil Hayvanlar: iyt (188), köpäk (189), kançık (190), änik (190), pi-şik (191), piriş (192), kedi (192), maçi (192), çätük (193).

İNSANLAR

Vücut: balç (194), beyn (195), kilk (196), saç (197), tü:k (197), a:lın (198), ka:m/pak (199), töpe (201), iämgök (201), çügtä (202), çeiikke (203), tulun (203), kulyak (204), yü:z (206), bät (207), bäniz (208), görs > göz (209), karak (210), ka:ş (211), kap-yak (212), kirpik (213), burun (214), kañ-i/ir(ik) (215), tum-ş-uk (216), eiñ (218), eñek (218), yaynak (219), çänä (220), sakak (220), sañ-ak sañ-it (222), sakkal (222), bığık / bıñık (223), bıđıñık (223), burut (224), ayz (224), aburt (225), du:dak (226), erin (226), dilk (227), di:ş (228), azıy (229), damyak (229), boyaz (230), bokur-dak (231), kekir-tek (232), öñeç / öñüç (233), bo:yn (233), sügsün (234), og/ñur- (235), yelkä (236), äiñsä (236), çEkn (238), ägn (239), omuz (240), öş(ü)n (241), yagırın (242), kEbze (242), koltuk (243), ko:yn (243), kol (244), kar (246), kar-ı (246), kar-a (246), tirs(i)ek (247), çaykan- (249), çaykan-ak (249), çaykan-çak/çık (249), bilek (250), älg (251), a:ya (252), ađyu-t/ç (252), yıñđruk (253), ärñek (253), parñak (254), darmaq (255), çı/umıç- (256), çın-ça- (256), çıpa- (256), çıka-ñ/n- (257), dırñak (258), dırma-k (258), ei(l)lig (259), bogum (260), yüz (260), simgök > siñök (260), kemük (261), yulıñ (263), yilik/g (263), siñir (264), damor (264), teri (265, 383), bođ (265), siyn, siyn-ak (266), yi:n (266), geb-de (267), arka (267), sırt (268), be:lk (268), oñurt-ka (270), ömgen (271), tö:ş (271), gö:küz (272), kökrek (273), em-ig, em-çek (273), köñül (274), eyegü (275), bokana (275), kegrek (276), yürek (276), öbke (276), karım (277), kurug-sak (277), böğüz-ek > böğsek (278), böğür (278), bağır (278), bağır-sak, bağır-suk (279), bögen (279), d(i)a:l-ak (279), ki:n < ki:ñ, ki:n-tik (279), gö:pek (280), bıkın (280), göt (281), göten (281), satan (281), yaya (281), kıç (281), bu:t (282), sa:n (282), uğluq (282), yawta: (282), siñçük (283), baltır (283), tuyz-ke (284), topuk (286), (y)i:n-çik (286), baka:ñ-ak / baka-l-çak (286), sıyñra > sıñar, sıñır (287), ađak (288), aşuk (288), ta:pan (289), öğçe (289).

Akrabalık İlişkileri: yekiz (290), qarındaş (290), aqa (291), aya (291), toyyan (292), toymış (292), ini (292), tul (293), yegen (293), bölö (293), ata (294), baba (294), qız (295), taya (296), qatın (296, 297), ewçi (297), küdagü (297), yezne (298), ana (298), ene (299), eje (299), apa (300, 301), ök (300), ana(y) (300), apa(y) (301), yigit (301), yaş (302), kelin (302), yer

(303), bay (303), ata (304), baba (305), aba (305), qan (305), ögey (306), bala (306), bebe (307), uruq (307), ög-qan (308), ata-ana (308), uruy (308), qayın (309), toy (309), quda (310), baja (310), apa (311), sinil (311), qarındaş (312), baldız (312), öksüz (312), yenge (313), oyl (313), oylan (314).

Sosyal İlişkiler: eş (314), tişi (315), urayut (315), ewçi (315, 297), qatın (315, 296, 297), uru (315), oylan (315, 314), kenç (316), bodun (316), yel (316), kün (317), uluş (317), küñ (317), qırqın (317), qız (317, 295), qul (318), tun (318), bod (318), ediz (319), kençäk (319), elçi (319), yalawaç (319), bek (320), elig (320), qayan (320), qan (321), çur/çor (321), yabyu (321), şad (322), töl (322), begäç (322), tegin (322), oba (323), oğuş (323), uq (323), uquş (323), uruq (323, 307), egät (324), ayıuçı (324), ege (324), yalınıyuc (325), kişi (325).

Ticaret, Ekonomi, Mülkiyet: eđ (326), barı-m (326), bar(ı)q (326), ölüğ (329), en (329), tam-ya (330), ayı (331), üp (331), ba:y (332), ba:r (332), yo:q (333), çıyañ (333), yarı-lı (334), sat- (335), al- (335, 337), tav- (336), sart (336), töle- (336), ö:te-, ö:tü- (337), töle- (338), teg(a)r (338), ayır (338), qırs, qız (339), uç-(u)z (339), yeni-k (340), benäk (341), yarmaq (341), a:q-ça (342), altun (343), tüş (343), ası-y (344), tus-(u)ğ (345), asla-m/-n (345), yul(u)ğ (346), ençü (347), belek (348), tart-ğy/-ıq (349), aq (351), tut-(u)ğ (352), tär (353), oğur-, oğur (354).

KÜLTÜR

Ateş Yakma: ho:t (356), yalqı-n (357), ört (357), ho:tçaq > o:tçaq (358), ho:tçıq (358), sa:l (359), ho:ta- (361), yaq- (362), yan- (362), köñ- (362), yal- (363), tam- (363), qala- (364), tül- (364), tüt, tüt- (364), kömür (365), kö:z (365), qo:r, qo:z (366), ço:ğ (366), kül (367), qoq, qoq- (368), uç-qun (368), i:s, i:ş (370), çaq- (373), ot+luq (373), qab, qabayu (373).

(Kilden Yapılan) Çanak Çömlek vb.: bal ~ bıl (374), to:ñ (375), say (375), bo:r (375), sa:r, sa:z (376).

Dericilik: éd (377), êrik (377), a:ş (378), edrek (379), talqıy (380), talqı- (382), teri (383, 265), kö:n (384), yarıy (384), yaryaq (385), sayrı (385), qağış (386), elterig (389).

Keçe Üretimi: kiđiz (392), bas- (393).

Dokuma: ö:r-, ö:rü- (394), è:ş- (395), toqu- (395), soq- (396).

İşleme: paltu: (397), bi: (398), çiv (398), e:ge:- (399), bi:le- (399), köpçek (400), teker (400).

Metaller: altun (401), kır`ıl (403), gümül` (404), yer` (404), bakır (405), siğç (406), tu:n`ç (407), toy ~ tuy (407), korgul`(ç)un (407), demür (408), çod(g)un (410), sır`- (411), ta:t ~ to:t (411), yelme- ~ yalma- (412).

Demircilik: temüçi (413), qıza (414), köğürük (414), döş (415).

Avcılık, Balıkçılık, Toplayıcılık: äjikä (426), kâçi (426), tākä (428), ärkäç (428), oğ(ı)laq (429), toğça (430), qoni (>qoñ) (431), qoñ (431), qoçnar //qoç (432), qozı (433), toqlı (433), uD (434), sıyır (435), in(i)gäk (436), buqa (437), buzayı // buzayı (438), (h)ökez (439), at (441), aDyır

(442), begä (443), baytal (443), yıldı (445), teywe (444), buyra (446), buyur (446), ingän (447), botu (448).

Çiftlik Hayvanlarından Elde Edilen Gıda Ürünleri: sü:t (448), qımız (450), quru-t (451), ya:γ (453), qan`aq (454), üz (454), et (455).

Tarım: tarıy (456), ügür (458), qonaq (458), tögi (459), arpa (460), bodayay (461), sulı (464), yulaf (464), yas(y)mıq (464), soyun (465), tarı- (465), tırmaq ~ tırmıq (467), tırma (467), tırnayuç (467), taraq (467), tarmaq (467), sapan (468), oryaq ~ oraq (469), etmek, ötmek (469), yun, u:n (471).

Giyim, Ayakkabı, Şapka: keδ- (472), to:n (473), içük (474), içmek (475), köñlek (476), em, öm (478), e:tük (479), uyuq (481), börük (482).

Mesken, Yerleşme: balıq (485), ton` (485), känd (485), tura (486), qoryan (486), kermen (487), şibe: (488), seg (488), senger (488), köç, köç- (489), yu:rt ? < yuru:t < yoru:t (490), qoş (491), ayıl (492, 494, 501), o:ba (493, 501), kent (494), küy (494), e:l (494), uluş (494), ordu (494, 495), qarşı (495), o:tay (496), alaçu (497), ça:tır (497), kepbe (498), küme (499), kürke (499), çatma (499).

Yurt, Çeşitli Ev Eşyası: eb (500), oraça (501), öрге: (501), keregü (503), terme (503), qana (504), qa:nat (504), irge (504), bayış (505), kö:z (506), tünlik (506), çayaraq (508, 509), qara:çı (509), qarıy (510), qapya (510), qapay (510), qa:lğa (511), eşik (511), bosaya (512), irge (512), tör (514), dü:p (514), tuşurluq (515), üzgük, üzük (515), tebü:r (516), tünlik (516), öröke (517), eşik (517), u:q (517), sekü (518), sofa ~ supa (519), yük (519), seri/sere (520), ül-dürük ~ il-dirik (520), ükek (521).

Tarımsal Yapılar: a:yıl (522), aran (523), qotan (524), qoriya (524), qası (525), çal, çalı (526), utar (526), tawla (526), ta:m (529), örtmän (529).

Yol ve Ulaşım: yo:l (531), oruq, oraq (531), qanlı (533), ça:na (535), sa:l (537), arqış (538), eđer (539), qom (541), qa:ş (542), terlik (542), içergi (542), yo:na (543), eğrim, egrim (544), toqum (544), yapıy (545), köp-çük (~ -çek) (547), üzengü ~ izenqe ~ iränä (548), qolan, olañ, qoluñ (549), tart- + -ıy//-qı//-ma (551), köñül-dürük (552), öm-ül-dürük (553), quğuryun, quğuryan (553), quğusqun, quğusqan (554), arış, arıç (555), yügen, ügen (556), yular (556), tin (557), töz-gin`, tizgin, tizgün (557), suşuluq (558).

Savaş ve Silah: alp (560), bayatur (560), begi (560), böke (561), er (561), eren (561), saydaqçı (561), yayı (561), sabaş (562), salış (562), soquş (562), süñüş (562), toqış (562), uruş (563), ordu (563, 569), qoşun (563), sü (563), yat (564), ya:nı- (564), yezäk (564), qarayu (564), tutyaq (565), soyul (565), çoqmar (565), bayraq (565), yelek (565), tuy (566), tüpek (566), bögdä (566), keş (566), saydaq (567), tutuq (567), on başı (567), qırq başı (567), elig başı (568), yüz başı (568), biñ başı (568), tümen başı (568), saçqaq (568), süñüg (569), qorıyan (569), yayaq (570), quruyluq (570), qılıç (570), başaq (570), soqım (571), qın (571), qurman (571), pas- (571), teg- (572), çapyut (572), kez (572), çerig (572), yelme

(573), on (573), qırq (573), elig (573), yüz (574), biş (574), tümen (574), qo:rı- (575), yarıyaq (575), yarıq (575), quyaş (576), bulun (576), til (576), tutqan (576), yeş- (576), sanç- (577), yerçi (577), yolçı (577), baltu (577), oq (577), kiriş (578), uç (578), oş (578), sol (578), tıñçı (578), du:lğa (578), qalqan (579).

MANEVİ KÜLTÜR UNSURLARI

Renkler: qara (592), a:q (598), ürün (601), sarı (601), qızıl (602), kök (604), bo:z (605), yazı (606), ala (607).

RİTÜEL-MİTOLOJİ PARÇALARI

Metin Parçalarının Yeniden Yapılandırılması: üçin ötkär- (608), yätisin ötkär- (608), qırqın ötkär- / oqut- (608), yätisin ber- (608), qırqın ber- (608), iki közi dö:rt bol- (608).

Şiir Dilinin Sözarlığından Örnekler: yır (610), qoşuy ~ qoşuq (611), koşma (611), koşğı (611), qoşa:ş (611), qoş- (611), yırla- (612), yırcı (612), yıraşu (612), (614), domra (614), qobuzçı (615).

ANTROPOLOJİ

İsimler: täşri (626), kün (628), a:y (629), yulduz (630), ayas ~ ayaz (631), qayar ~ qar (632), tuman (633), boran (634), temir ~ temür (635), altun ~ altın (636), kümüş (637), qaya (638), taş (638), arslan (640), bars (641), qaban ~ qapan (641), bö:ri (642), qurt (643), tilkü (643), qulan (644), buyra (644), buqa ~ buya (645), tay (646), qulun (647), tekä (647), it ~ it (648), quş (649), toyrıl ~ toyrul (650), la:çın (651), turumtay (651), qarluşaq (652), ba:lıy ~ ba:lıq (652), ata (653), ba:ba (654), apa (655), ma-ma (655), oşul (656), qız (657), keş (657), yegän ~ yigän (658), eş (660), er (661), alp (662), mal ~ inäl (662), tegin (663), beg (664), qayan (665), qan (666), xaşan (667), xan (667), ba:y (668), qul (670), taz (671), oşuz (672), qıpçaq (672), baş (673), qılıç (674), keräy (674), uruşu (676), tuyluq ~ tuyluy (676), saman (677), tezäk (678), qaşuq (678).

Sıfatlar: aq (679), qara (680), sarı ~ sarı (681), kök (682), arı ~ aruq (683), esän (684), uluy (684), ya:ş (685), yanı (685), çuçu ~ çuçuq (686), qutluq ~ qutluş (686), meşlig (687), artuq ~ artıy (688), uzun (689).

Rakamlar: iki (691), altı ~ altu (692), otuz (692), altmış (693), yetmiş (693).

Fiiller: tur- (694), toqta- (695), tol- (697), toş- (698), tap- (699), al- (699), be:r- (700), qaç- (701).

KAYNAKÇA

- NERİMANOĞLU K. V., - ALİYEVA M. (2013), *Edhem Rahimoşlu Tenişev Doğumunun 90. Yılına Armaşan*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SEREBRENNİKOV B. A. - ÇEÇENOV A. A. (2004), Edhyam Rahimoviç Tenişev (60. Doğum Yıldönümü Münasebetiyle), *Manas Journal of Social Studies*, Vol. 6, İssue 11, s. 79-83.